

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Nr. 1 Februar 2007

Kildemønter i Danmark

En kilde uden møntfund

Regisse kilde på Østfyn

Skvæt Mølle ved Skanderborg

Udmøntning til pengemarkedet
i Kiel 1776

Numismatisk opslagsværk

Kongres i Helsinki

Jon Anders Risvaag doktor

Ny leder på Den Kgl. Mønt i København

Den ældste kendte mønt fra en helligkilde i Danmark: en tysk penning fra cirka år 1000. Se side 3

Afslag og Omslag

– udmøntning til pengemarkedet i Kiel 1776

Af Michael Märcher

Afslag af speciedaler 1776, Rigsarkivet, København

I Rigsarkivet opbevares ikke kun papir, men f.eks. også et par hidtil upublicerede afslag antageligt på tin af speciedaler 1776, København (Hede¹ 11B). Ved inddragelse af yderligere materiale i Rigsarkivet er det lykkedes at sammensætte dette bidrag til afslagens historie, kontekst og rolle i den dansk-norske pengehistorie. Som det vil fremgå af nedenstående lille opsats, er afslagene prøver indsendt til og godkendt af Finanskollegiet i december 1775 som led i optakten til udmøntning af speciedalere i Altona og København.

I 1762 blev Overskattedirektionen oprettet. Dens opgave var blandt andet forvaltningen af statens gæld. Til Kieler Omslaget i januar 1776 skulle Overskattedirektionen bruge 160.000 speciedalere. Kieler Omslag var et meget stort årligt kredit-, penge- og terminsmarked – lige-

som Snapstinget i Viborg, blot større. På Kieler Omslag mødtes blandt andet nordtyske og danske kreditorer og debitorer for at afregne, gøre nye forretninger med videre. Generelt blev meget store mængder kapital omsat på markedet, der har mere end 600 år på bagen, men i dag er en byfest frem for fortidens anselige marked for mønter, sedler, vekslere etc.

Tre fjerdedele af de 160.000 speciedalere skulle præges på Mønten i Altona. De sidste 40.000 speciedalere skulle præges på Mønten i København. Produktionsordren blev først givet i starten af december 1775. Derfor fik de ansatte på Mønten i Altona meget travlt, da de 120.000 speciedalere skulle være færdige i midten af januar 1776. Da mønterne fra de to udmøntninger i henholdsvis Altona og København skulle bruges sammen og samtidigt,

væger sig med øser, kander
re til kildevældet. Nogle var
hjælp af krykker og kæppe,
det den syge del af kroppen
er fyldt med håb, og alle er
tulle være ved sådanne besøg.
avde drukket af det kraftfulde
vasket, kastede de klæder,
fra sig og satte øsekarrene
lagde de en skilling i penge-
svenden, og tavse forlod de
vandets virkning.
længere på kilders helbre-
øber vi kildevand på flasker
grund af smag, næringsind-

Hylke Sogn i det attende år-
borg 1980, s. 118-122

Danmarks Helligkilder. Ko-
47-149. Det drejer sig om fol-
i Skanderborg området: Nr.
ved Skvæt Mølle, Hjelmlev
Sogn. Nr. 2153 i. Jernkilden el-
Hjelmlev Herred, Fruering Sogn.
Kilde, Hjelmlev Herred, Fru-
St. Anne Kilde, Fruens Kilde
Voer Herred, Ovsted Sogn.
le, Voer Herred, Tåning Sogn.
Den Danske Atlas IV. Køben-

te b.
derborg Amt. Beskrevet efter
Kgl. Landhuus-Holdningssel-

343.
Helligkilder i Nørrejylland
15. Håndskrift i Antikvarisk-

lationalmuseet.
lige Kilde ved Skvæt mølle.
1939, s. 76.

borg Museum har flg. journal
g 20/75.

dprotokol nr. 3326, jævnfor
mel Hellig-kilde, Aarbøger
Samfund for Aarhus Stift
2, og H. Madsen: Nye mønt-
kilde ved Skvæt mølledam.
i, 10.

var det vigtigt, at de anvendte stempler havde samme størrelse og så stor motivmæssig lighed som muligt. Kun møntmestersignaturerne skulle og måtte være forskellige.

Allerede i starten af 1770'erne var tegninger til speciestempler blevet godkendt af Finanskollegiet, der var den institution, som styrede udmøntningerne i Danmark, Norge og Slesvig-Holsten. Mønten i Altona var stort set ikke i drift i 1773, og dens stempelskærer, Johan Henrik Wolff (1727-1788), var derfor blevet beordret at skære speciestempler til Møntens lager, men "dog uden at paasætte Aars-Tallet eller Mynt-Mesterens Navn."² De stempler, der var blevet fremstillet i 1773, blev i starten af december 1775 sendt fra Mønten i Altona til København, hvor J. H. Wolff opholdt sig. Stemplerne skulle gøres færdige og klar til udmøntningen af de 120.000 speciedalere.

Tidligt i december 1775 havde stempelskæreren ved Mønten i København, Johan Ephraim Bauert (1726-1799), lavet et nyt sæt speciestempler færdige. Mønterne skulle som nævnt ligne hinanden, og der var tale om en betydelig udmøntning af en international mønt til en af statens institutioner. Derfor blev en prøve – i form af de to afslag, som er emnet for denne opsats – af J. E. Bauerts første stempelpar sendt til Finanskollegiet. Proven blev godkendt af Finanskollegiet, og derefter kunne de to stempelskærere gå i gang med at forsyne

Mønterne med stempler – blandt andet ved at færdiggøre de fra Altona tilsendte stempler. Da mønterne skulle bruges i 1776, blev alle stemplerne forsynet med årstallet 1776.

På Mønten i Altona blev der i december 1775 præget 78.073 speciedalere og i de første par uger af 1776 48.675 speciedalere. Der blev også i København produceret i begge måneder og samlet præget 41.280 speciedalere. Finanskollegiet og Overskattedirektionen var godt tilfredse med, at det på en god måneds tid og med så kort varsel var lykkedes at udmønte den nødvendige mængde speciedalere. Rettidige solvleverancer/tilstrækkelige solvbeholdninger havde naturligvis også været en afgørende faktor for succesen.³

¹ Hede, Holger: *Danmarks og Norges Monter 1541-1814 1977*. (3. udg., København, 1978).

² Rigsarkivet, arkivnr. 420: Sager vedr. Møntvæsenet 1771-1848(64). Indkomne sager til møntjournalen, 1773, sag 51.

³ Rigsarkivet, arkivnr. 420: Sager vedr. Møntvæsenet 1771-1848(64). Indkomne sager til møntjournalen, 1775; Märcher, Michael: *Mønten i Altona 1771-1812*. (Kandidatspeciale, historie, Aarhus Universitet, 2005, upubliceret). Eventuelt interesserede bør vide, at de to afslag ikke befinder sig i nævnte arkivpakke, men af Rigsarkivet er udtaget af pakken. Afslagene befinder sig nu i et såkaldt lukket arkiv, og kan ikke bestilles på normal vis. Bestilling kræver personlig henvendelse.

Karolinger og Vikinger

Simon Couplands navn vil være bekendt for alle, der beskæftiger sig med karolingiske mønter og/eller vikinger. Han er ophavsmand til en perlerække af artikler, der hver gang fremlægger en perspektivrig status over vor viden på et bestemt område. Nu er 15 af hans vigtigste artikler meget praktisk blevet samlet i én bog. Fra et 'vikinge'-perspektiv skal specielt fremhæves "From poachers to gamekeepers: Scandinavian warlords and Carolingian king", "The

Frankish tribute payments to the Vikings and their consequences" og "Carolingian Coinage and Scandinavian Silver".

Simon Coupland, *Carolingian Coinage and the Vikings. Studies on Power and Trade in the 9th Century*, Aldershot 2007 (udgivet af Ashgate Publishing, Gower House, Croft Road, Aldershot, Hampshire, GU11 3HR, England, www.ashgate.com), 334 sider, ill. Pris: 65 £

Nyt numisi

Prof. dr. Hubert Emmermatik og Pengehistorie, har udarbejdet et nyttig og lignende. Det udkorrigerpublicering til kor duktion i Stolberg i Harværket primært dækker grundlag af kildemateriale Habsborgske rige fra til midten af 1600-tallet til andre områder. I Dvis væsentlige dele af deriale omkring møntvæsen på tysk, og flere af mønttalende Holsten. Dertil I påvirkning på grund af r mellem folk med tilknytning En del ord vedrørende r de samme på dansk og t

Under udarbejdelsen publiceret kildemateriale riode med relation til m etc. gennemgået. Alle ge tarier er f.eks. taget med for det har en forklarings også optræder i andet sarderved kan værket forudske, sproglige, retslige e et indblik i f.eks. socialsige sider af møntsteder betyder, at opslagsværket Imidlertid medfører den stælige ord er taget med som *Brød* (brød) og *Bett* gen særlig forklaring på, havde en særlig betydning steder med videre. Sidst et problem, tværtimod. ger er der ofte gengivet c drag fra en kilde, hvori o godt. Udover at placere